

	O'zbekiston, 2017. 4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. 5. Содиқов Қ. Туркий ёзма ёдгорликлар тили: адабий тилнинг юзага келиши ва тикланиши. Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2006. Axborot manbalari 1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portali. 2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 3. www.turfanforschung.com 4. www.tonyukuk.com 5. www.ziynet.uz; 6. www.bilim.uz
7.	Fan dasturi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2020 yil "28" 08 dagi 4 -sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil "28" 08 dagi 452 - sonli buyrug'i bilan ma'qullangan fan dasturlarini tayanch oliy ta'lim muassasasi tomonidan tasdiqlashga rozilik berilgan.
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: Alimuxamedov R. – Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik kafedrasini mudiri, filologiya fanlari doktori
9.	Taqrizchilar: Rustamiy S. – O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi dotsenti, filologiya fanlari doktori Jo'rayev J. – O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti yetakchi ilmiy xodimi, filologiya fanlari doktori

66.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

Ro'yxatga olindi: MD-5A120701
2020 yil "28" 08

MUTAXASSISLIKNING NAZARIY MASALALARI

FAN DASTURI

Bilim sohasi:	100000	– Gumanitar
Ta'lim sohasi:	120000	– Gumanitar fanlar
Mutaxassislik:	5A120701	– Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik

Toshkent - 2020

Fan/modul kodi 5AFNM125	O'quv yili 2020-2021	Semestr 1	ECTS -Kreditlar 5	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Mutaxassislikning nazariy masalalari	60	90	150
2.	I. Fanning mazmuni Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda qo'lyozma asarlarni tavsiflash va fihristlashtirishning ham nazariy, ham amaliy tomonlarini o'rgatish usullari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakani shakllantirishdir. Fanning vazifasi- magistratura talabalariga mumtoz matnlarni, adabiyiy asarlarni o'rgatish, ularni talqin qilish, klassik asarlarni o'rganish bilan bog'liqlik holda yuzaga keladigan jumboqlar va ularning ilmiy yechimini topishgaga o'rgatishdan iborat. II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. "Mutaxassislikning nazariy masalalari" fanining mazmuni, predmeti va metodi Qo'lyozma manbalar ustida ishlashning nazariy masalalari. Qo'lyozmalarni tavsiflash hamda ularning matnini tiklash sohasida – nazariy umumlashmalarning yuzaga kelishi. 2-mavzu. Qo'lyozmalar fondi Qo'lyozmalar fondi. Qo'lyozma manbalarning paydo bo'lishi. Kitob xazinalari. Sharq qo'lyozmalari markazining qo'lyozmalar fondi. Fondning tashkil topishi va qo'lyozmalar miqdori. Nodir va oddiy qo'lyozmalar. Qo'lyozmalarni qidirib topish va fondga jalb etish. Qo'lyozmalarning ahamiyati va ma'naviyatimiz xazinasi ekanligi. 3-mavzu. Qo'lyozmalarga dastlabki ishlov berish Qisqacha tavsif: Dastlabki ishlov. Qo'lyozmaning muallifi va nomini aniqlash. Yozilgan yili, ko'chirilgan yili, kotibi, shahari, tili va hakazo ma'lumotlarni ishchi daftarga qayd etish. 4-mavzu. Qo'lyozma haqidagi dastlabki ma'lumotlarni yig'ish Qo'lyozma haqidagi dastlabki qisqacha tavsif ma'lumotlarini ashyo			

	- manbalarning ilmiy tanqidi va ekspertizasini olib borish; - fond, arxiv va kutubxonalarda qo'lyozmalarni tavsiflash; - kataloglar tuzish, u yoki bu tadqiqot mavzusi uchun zaruriy adabiyotlarni izlab topish; - qo'lyozmalarning paleografik belgilarini aniqlashning asosiy usullari va ularni baholash ko'nikmalariga ega bo'lishi; - kartochkalar tuzish, qo'lyozma kitoblarni tavsiflash va kataloglashtirish; - monografik tavsif to'plamlari tuzish, qo'lyozma manbalar ustida ishlay olish va ilmiy tadqiqotchilik ishida kasb etgan bilimlarini qo'llay olish; - ta'lim muassasalarida, shu jumladan, oliy ta'limda, adabiy manbashunoslik va matnshunoslikdan dars bera olish; - ta'lim muasasasi dasturida belgilangan doirada ta'lim olayotganlarning bilimni baholay olish <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.</i>
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: - ma'ruzalar; - interfaol keys-studylar; - seminarlar(mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); - guruhlarda ishlash; - taqdimotlarni qilish; - individual loyihalar; - jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talabalar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. Хасаний М. Шарқ қўлёзмаларини тавсифлаш ва фихристлаштириш. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ТошДШИ, 2004. 2. Ҳабибуллаев А. Адабий манбашунослик ва матншунослик. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ТошДШИ, 2000. Qo'shimcha adabiyotlar 1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. 2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. 3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent:

	Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq. IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular: 1. Yusuf Saryomiy ijodining matniy tadqiqi. 2. P.Shamsiyev – matnshunos 3. F.Kuprilizoda – matnshunos. 4. “Turk adabiyotida ilk mutasavviflar” – turkiy tasavvuf adabiyotini o'rganadigan manba sifatida. 5. “Muqaddimat ul-adab”ning “Qismul-xuruf” bo'limi tilshunoslikka oid manba sifatida. 6. Zamaxshariyning “Al-Mufassal” asari nodir qo'lyozma manba. 7. Jomiyning “Nafahot”ida arabizmlar. 8. Maxdum Vosiliyning adabiy merosi 9. Yunus Latif arxivi materiallari Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni tadqiqot qilish tavsiya etiladi.
3.	V Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: – O'zbekiston Respublikasi va xorijdagi qo'lyozmalar fondlari; – adabiy manbashunoslik va matnshunoslikning arxeografiya, paleografiya, arxivshunoslik, bibliografiya, epigrafika, kriptografiya, numizmatika, germlenevtika, filigranologiya kabi yondosh sohalari; – adabiy asarlar va ularning manbalaridan asosiy matnni aniqlashning zamonaviy usullari; – qo'lyozma kitoblarni yaratish–kitobat qilish jarayonini tashkil qilish metodlari; – qo'lyozma kitoblarni bezatish an'analari <i>haqida tasavvurga ega bo'lishi</i>; – ilmiy adabiyotning yordamchi ilmiy apparatini tuzish; – qo'lyozmalarni tavsiflash jarayoni; – qo'lyozmalardan foydalanuvchilarning huquq va majburiyatlarini <i>bilishi va ulardan foydalana olishi</i>; – adabiy manbashunoslik va matnshunoslikning asosiy tushunchalari, ta'riflari va atamalari; – sohaning nazariy va amaliy yo'nalishlarini, adabiyot tarixi va nazariyasi manbalarini izlab topish yo'llari, tartibga solish prinsiplari va foydalanish usullari;

	(inventar) daftariga o'tkazish. Ashyo daftaridagi to'ldirilishi kerak bo'lgan punktlar: 1) kitob nomi; 2) muallifi; 3) kotibi; 4) joyi; 5) yili; 6) necha jild; 7) kimdan sotib olingan; 8) tili; 9) bahosi; 10) izoh. 5-mavzu. Kartoteka tuzish Qo'lyozmalarni raqamlash. Maxsus muhr urib, qo'lyozmaga inventar raqam qo'yish. Qo'lyozmani kartochkaga olish uchun tayyorlash. Ashyo daftariga qayd etiladigan ma'lumotlardan tashqari qo'shimcha ma'lumotlarni jamlash. Kartoteka kartochkalariga yoziladigan ma'lumotlar: qo'lyozmaning ashyo raqami, kitob ismi, muallifi, yozilgan yili, yozilgan yeri, ko'chiruvchisi, ko'chirish yili, o'Ichovi, varag'i, lavha yoki rasm, satrlar soni, yozuvi, tili, boshqa alomatlari. 6-mavzu. Kartoteka turlari, ularga yoziladigan ma'lumotlar Kartochkaga ashyo raqami qo'yish. Drobli kartochkalar. Kartochkalarni sohalarga ajratish: kitob ismi bo'yicha, muallif ismi bo'yicha, til bo'yicha, mavzu bo'yicha, raqamli kartochkalar va ularni joylashtirish tartibi. 7-mavzu. Tavsif turlari Toshbosma yoki litografik asarlarni qisqacha tavsiflash. Bular ham qo'lyozmani qisqacha tavsiflash, ashyo daftariga qayd etish, raqamlash va kartochkaga olishga o'xshashligi. Faqat ashyo daftariga qayd etishda va kartochkada noshiri va jildining ko'rsatilishi bilan farq qilishi. 8-mavzu. To'liq tavsifli fihrist kitoblarini tuzish Fihrist kitoblari tuzish tarixidan. Fihrist kitoblari uchun tuziladigan tavsiflar borasida qabul qilingan qoidalar. Sharq qo'lyozmalari markazida tuzilgan 11 jildlik “Sobranie vostochnix rukopisey Instituta Vostokovediniya AN UzSSR” (qisqacha SVR) fihrist kitoblari va ularda to'liq tavsif uchun qo'llanilgan usul. 9-mavzu. Fihrist kitoblariga kiritiladigan ma'lumotlar Moskva, S.Peterburg va O'zbekiston olimlarining fihrist kitoblari tuzishda to'liq tavsif uchun ahamiyat berish zarur bo'lgan ko'rsatmalari: ashyo raqami, asar nomi, yozilgan yili, muallifi, asarning qisqacha mazmuni, qo'lyozma haqidagi umumiy ma'lumotlar (xat turi, qog'oz, siyohi, unvon, miniatyura, shakllar, muhr, poygir, hoshiya, qo'lyozma nuqsoni), ko'chirish yili, varag'i, o'Ichovi, qo'lyozma haqidagi boshqa fihristlar ma'lumoti. 10-mavzu. Tavsifda qo'llanadigan qisqartma belgilar Tavsifda qo'llaniladigan belgilar: b. - bin (o'g'li); hijriy va melodiy yil orasiga drob (/) qo'yish; o'Ichovda ko'paytirish (x) belgisi qo'yish - 25x15; tavsifning chap tomoniga tartib raqamini, o'ng tomoniga ashyo raqamini qo'yish; tilini bildirish uchun tavsifning boshlanishiga a va o' harflarini qo'yish, a - arabcha, o' - o'zbekcha. Harf qo'yilmasa, asar fors-tojik tilida ekanini bildirishi. Ikki harf birdan qo'yilsa, mas., a-t, bunda a-arabcha, t-turkiy
--	--

tilda ekanini anglatishi. Chet el kataloglarining nomi matn ichida qisqartirilib, izohda to'lig'icha berilishi. Ko'rsatkichlar va ularni tuzish yo'llari. Kitob nomlari ko'rsatkichi tuzish uchun avvalo kitob nomining alifbo tartibida yozilishi, so'ng yozilgan yilining hijriy va melodiya drob orqali berilishi, undan so'ng qo'lyozmaning katalogdagi tartib raqamining ko'rsatilishi. Muallif, tarjimon, kotib, muqovachi nomlarining berilishi va ularning kimligini farqlash uchun ism oldiga qisqartma belgilar qo'yish. Masalan, T-tarjimon, M-muallif, A/N-asl nusxa, Muq.-muqovachi, Tuz.-tuzuvchi va h.k.

11-mavzu. Qisqa tavsifli fihrist kitoblarini tuzish

Qisqa tavsifli fihristlar. Bunday fihristlarning ko'proq yolg'iz mualliflarning asarlari uchun tuzilishi. Qisqa tavsiflarning odatda qo'lyozmani ashyo daftariga qayd etish yoki kartochka tavsiflariga aynan o'xshab ketishi. Fihrist uchun tavsifdagi asosiy nuqtalar: 1) asar nomi, 2) qisqacha mazmuni, 3) yozilgan yili, 4) ashyo raqami, 5) hajmi, 6) kotibi, 7) ko'chirilgan yili, 8) shahri, 9) badiiy bezaklar, 10) nuqsoni 11) boshqa kataloglardagi ma'lumotlar. Qisqa tavsifli fihrist kitoblariga tuzilgan ko'rsatkichlarning tartibi ham to'liq tavsifli fihristlarga tuzilgan ko'rsatkichlar tartibida, biroq qisqaroq bo'lishi. Qisqa tavsifli arabcha va forscha fihristlar. Arabcha tavsifning juda sodda tuzilishi: asar nomi, mavzusi, muallifi, hajmi, sahifasi, muallif vafoti, ko'chirish yili, boshqa fihristlardagi ma'lumot, ashyo raqami. Qisqa tavsifli forscha fihrist kitobining arabchaga nisbatan bir oz to'liqroq bo'lishi: asar nomi, ashyo raqami, muallifi, qisqacha mazmuni, yozilgan yili, xati, varag'i, o'lchovi, boshlanish jumlasini, tugash jumlasini, qo'lyozma holati haqida ma'lumotlar, boshqa fihrist ma'lumotlari. Ko'rsatkichlar.

12-mavzu. Matnshunoslikning nazariy masalalari

Matnshunoslikda nazariy umumlashmalarining yuzaga kelishi. Asosiy tushuncha va tamoyillar. Istilohlardagi muammolar.

13-mavzu. Qo'lyozma manbalarni nashrga tayyorlashdagi nazariy masalalar

Matnni tiklash prinsiplari. Nusxalarni yig'ish, ularning aloqadorlik darajasini belgilash va xillash tartibi. Muallif dastxati, qadimiy nusxa, mo'tabar nusxa, oddiy nusxa. Tayanch nusxa va unga qo'yiladigan talablar yuzasidan olib boriladigan ishlar.

14-mavzu. Qo'lyozma va toshbosma asarlar matnini tiklash

Asar va uning matn yuzasidan ma'lumotlar to'plash. Matnni tiklash jarayoni yuzasidan matnshunoslarning nazariy to'xtamlari. Istisnoli holatlar. Mashhur matnshunoslarning matn tanqidi xususidagi nazariy xulosalari. Paleografik o'qish, tekstologik o'qish. Matn tiklash jarayonidagi qiyin holatlar va nuqsonlar ehtimoligi sabablari.

15-mavzu. Yodgorliklarni nashrga tayyorlashda ular haqida qo'shimcha ma'lumotlar yig'ish

Arxeografik kirish. Yodgorlikning tiklangan matnini nashrga tayyorlash prinsiplari. Ilova, izoh va ko'rsatkichlarni nashrlarda berilish tartibi.

III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

(Laboratoriya ishlari), (Seminar mashg'ulotlari), (Kurs ishi), (Mustaqil ta'lim) o'quv rejada ko'rsatilgan turi (nomi) bo'yicha yoziladi)

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Matnshunoslik nazariyasi tarixidan.
2. Matnshunoslikda nazariy umumlashmalarining yuzaga kelishi.
3. Matnshunoslikda nazariy umumlashmalarining prinsip va kategoriyalarga aylanishi.
4. Asar va uning matni yuzasidan ma'lumotlar to'plash.
5. Arab va fors tilidagi manbalarning o'zbek imlosida berilishi.
6. Nashrda tinish belgilari va imlo.
7. O'zbek arxeografiyasi fani muammolari.
8. Arxeografik kirish, uning tarkibiy qismlari.
9. Ilova, izoh va ko'rsatkichlarning nashrlarda berilish tartibi.
10. Qo'lyozmani kartochkaga olish. Qo'lyozmalar fondidagi kartochkalar turlari.

Fan bo'yicha kurs ishi. O'quv reja bo'yicha I kurs magistrantlari o'rganilayotgan mutaxassislikdan kurs ishi yozishadi. Hajmi 20-25 bet.

Kurs ishidan maqsad: o'rganilayotgan sohaning nazariy masalalarini o'zlashtirish, uning soha mutaxassislarining tadqiqotlari bilan tanishish, qo'lyozma manbalarning tahlilini o'zlashtirish, tadqiqot jarayonlarni o'rganish va mustaqil ravishda qo'lyozma asarlarning ilmiy qimmatini aniqlay olishdir. Kurs ishining mazmuni: kurs ishi mavzusi dolzarb va ilmiy ahamiyatga ega bo'lishi kerak.

Kurs ishi kirish, asosiy qism va xulosadan iborat bo'lishi kerak. Kirishda mazmun dolzarbligini ko'rsatgan holda, yozma yodgorlik yuzaga kelgan davrga va adabiy muhitga qisqacha ta'rif beriladi. Asosiy qismda tadqiqot etilayotgan mavzuning atroflicha tahlili: manbashunoslik ko'rsatkichlari, mazmuni, mundariyasi, asarning matnshunosliklik tahlili uchun zarur manbalar haqida ma'lumot beriladi, mavzuning o'rganilish tarixi bo'yicha bibliografiya ilova qilinadi.

Kurs ishi uchun tahminiy mavzular:

1. Tanlangan asar janri xususiyatlari.
2. Qo'lyozma tazkiralarni tavsiflash prinsiplari.
3. "Tanlangan mavzuni" asarini o'rganish manbalari.
4. Tanlangan muallif hayoti va ijodini o'rganish manbalari.
5. Kutubxonashunoslik va manbashunoslik fankarining ilmiy asoslari
6. Tadqiqot obyektidagi she'riy parchalar tahlili.